

Zenon Ogórek

Historyczny rys wsi i parafii Boguchwały

Studia Elbląskie 5, 61-65

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HISTORYCZNY RYS WSI I PARAFII BOGUCHWAŁY

W północno-wschodniej części Pojezierza Mazurskiego, na wschód od jeziora Narie i na zachód od rzeki Pasłęki leży wieś Boguchwały. Od Morąga oddalona jest w linii prostej w kierunku wschodnim o 8 km, a wzdłuż drogi, która okrąża jezioro Narie od południa o 14 km. Układ wsi: dwa główne rzędy zabudowań wzdłuż drogi Morąg – Dobre Miasto. Od głównej trasy odchodzą drogi boczne, a po obu stronach usytuowano zabudowania. Można je zaliczyć do typu ulicówek. W środku wsi znajduje się piękny barokowy kościół z początku XVI wieku¹. Obowiązki proboszcza pełni ks. mgr lic. Zenon Ogórek.

Obecnie wieś Boguchwały jest majątkiem Gminy Miłakowo.

Ta niewielka miejscowość została założona w 1320 r. na 50 łanach na prawie chełmińskim jako wieś czynszowa Zakonu Krzyżackiego. Po wojnie trzynastoletniej (1454–1466) powstał w niej mały dwór szlachecki, wieś zamieniono na pańszczyźnianą. W średniowieczu był w Boguchwałach kościół parafialny, zdaje się tytułu św. Barbary, który na początku szesnastego wieku należał do dekanatu orneckiego. Kościół (katolicki) wzniesiono przed reformacją XV w. Są wzmianki, że po 1525 r. powstała tu parafia ewangelicka, wspomina się też pierwszego proboszcza, który posiadał 46 ha ziemi i dom (mieszkanie). W czasie reformacji świątynię zajęli protestanci i sprawowali kult ewangelicki. Taki stan rzeczy trwał aż do 1945 r.².

Obecny kościół (bez wieży), został zbudowany z fundacji posiadacza majątku w 1620 r. Wzniesiony z cegły w barokowym stylu, na rzucie prostokąta z dwoma wieżyczkami schodowymi przy fasadzie zachodniej, po obu bokach korpusu. Od południa kwadratowa kaplica, od zachodu kwadratowa wieża. W kaplicy sklepienie krzyżowe. Kaplica otwarta od nawy arkadą o łuku spłaszczonym. Podziały ścian zewnętrznych ramowe, okna zamknięte łukiem spłaszczonym. Wieża nakryta hełmem kopulastym z latarnią.

Kościół wielokrotnie przebudowywano i restaurowano. Wiemy, że pierwotnie istniał dwupiętrowy układ okien, obecnie dolny poziom zamurowany, brak jakichkolwiek źródeł informacji na ten temat. Gruntowna przebudowa miała miejsce w latach 1856, 1880. Wielki ołtarz pochodzi z 1856 r. jednak skrzydła to malowidła pochodzące z dawnego ołtarza zbudowanego w 1620 roku.

¹ *Morąg — z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn, 1979, s. 59.

² *Tamże*, s. 60.

Obecnie używane wejście schodowe dobudowano po dwóch stronach szczytu zachodniego.

Odpowiednio do ścian podłużnych występują niedokończone wieżyczki z cegieł z trzema dzwonami z 1860, 1863 r. Kruchta przy zachodnim szczycie pochodzi z 1877 r. Z tego samego okresu pochodzą organy, które posiadają pedał — trzynaście registrów. Pod zakrystią od wschodu znajduje się sklepienie — krypta pogrzebowa dla rodziny właścicieli Boguchwał (Reichau), posiadaczy majątku (Dohna zu Schlobitten) i dla właścicieli Ponar (Ponarien)³. W 1974 r. kościół otrzymał nową polichromię⁴.

Pod koniec siedemnastego wieku wieś Boguchwały liczyła 53 domy, a więc około 300 mieszkańców, w połowie dziewiętnastego wieku liczba ta wzrosła do 583 osób i ciągle rosła. Od 1912 roku prawo patronatu należało do Adolfa Dohny z Gładyszów dwór wraz z przynależnymi folwarkami (Pojezierce, Rogowo, Sągłewo, Tątlawki) obejmował 2022 ha (w tym 610 ha lasów i 117 ha wód). Parafia liczyła 2329 wiernych, na jej terenie znajdowało się pięć szkół z dwięściami nauczycielami.

W skład parafii wchodziło wtedy 19 osad wiejskich:

Reichau	Boguchwały
Bergling	Brzeźno
Bobanten	Pojezierce
Eckfeld	Rogowo
Kabers	Kiewry
Kallistin	Kalisty
Kloben	Kłobia
Kolling	Folwark koło Ponar
Kossinten	Kosówka
Mathildenberg	Mleczarnia
Ponarien	Ponary
Reichau	Boguchwały (majątek i folwark)
Royen	Roje
Sanglau	Sągłewo
Schilligs	Janowo
Seubersdorf	Brzydowo
Tomlak	Tątlawki
Wenglitten	Węgliny
Willnau	Wilnowo ⁵ .

³ Abtheilung für die evangelischen Kirchen und für die Unterrichts-Angelegenheiten, Acta — Reichau 28.

⁴ Kronika parafialna Parafii Boguchwały. Polichromię wykonał Pan Józef Warzyński. Zatwierdziła Diecezjalna Komisja Sztuki. Pismo z dnia 08.05.1973 r. Nr KS/207/05/730.

⁵ *Kościół Ewangelickie Diecezji Mazurskiej*, Olsztyn 2000, s. 249.

W 1960 r. J. Patla utworzyła z 1 księgi z lat 1837–1848 zaczątek zapisu i włączyła go do zbioru szczytkowych zespołów ewangelickich i powiatu morąskiego nadając im sygnaturę XXIV/114 A-1. Sporządziła też notę informacyjną o zespole, wsi i kościele, ale w 1969 r. A. Gała nadała księdze nową sygnaturę 88/3.

Niniejszą notę napisał T. Brzeczowski 21 stycznia 2001 r. Nazwa zespołu: Evangelische Kirche zu Reichau.

W miejscowości Brzydowo (Seubersdorf) — na terenie obecnej parafii znajdował się kościół, który uległ zniszczeniu podczas najazdu szwedzkiego.

W czasie przynależności do Niemiec wieś Boguchwały została całkowicie zgermanizowana, brak w niej było jakichkolwiek oznak polskości. Nosiła nazwę Reichau. Nabożeństwa odbywały się po niemiecku: znaki, symbole, skróty — nieczytelne⁶. Omawiana wieś ciągle się rozwijała. W 1939 r. liczyła już 881 mieszkańców — 226 gospodarstw domowych. Większość z nich utrzymywała się z rolnictwa i leśnictwa, mniejsza część zaś z przemysłu i rzemiosła. W gminie Boguchwały znajdowało się wówczas sześćdziesiąt cztery gospodarstwa rolne i leśne o powierzchni 0,5–5 ha, osiemnaście o powierzchni 5–10 ha, trzydzieści pięć o powierzchni 10–20 ha, dwanaście gospodarstw liczących od 20–100 ha oraz dwa powyżej 100 ha.

W latach 1906–1907 dokonano następnej przebudowy kościoła parafialnego. Kilka lat później, 1930–1931 r. powstał obecny budynek szkolny, była to szkoła trzyklasowa, uczyło w niej trzech nauczycieli.

W okresie II wojny, po 1941 r. mieścił się we wsi podobóz stalagu I-A Stablack, gdzie przebywało ponad 100 jeńców radzieckich. Większość z nich zmarła z głodu i wycieńczenia. Oprócz jeńców radzieckich było tu także kilkudziesięciu jeńców francuskich pracujących u miejscowych gospodarzy. Wszyscy prawdopodobnie zginęli w styczniu 1945 r. Zwłoki pochowano w zbiorowej mogile ujawnionej po wojnie na polach PGR Rożnowo⁷. Wieś została wyzwolona 23 stycznia 1945 r. i otrzymała nazwę Rychowo, wkrótce (1947 r.) została zmieniona na Boguchwały.

W wyniku działań wojennych zniszczeniu uległo tylko pięć budynków. Po wojnie osiedliła się tu głównie ludność katolicka. Pierwsi osadnicy przybyli 25 lipca 1945 roku (z okolic Wołomina) i zgodnie twierdzą, że zastali wieś dobrze zagospodarowaną. Obecny wygląd wsi nie świadczy o jej starości. Domy murowane, kryte dachówką w większości o dużych oknach. Na najstarszych z nich widnieje napis „1763 rok budowy”. Jednak większość budynków mieszkalnych zbudowano po 1900 roku⁸.

Dnia 20 sierpnia 1945 r. przybył do Boguchwał i objął zarząd nad całą parafią miłakowską (omawiana wieś należała do parafii Miłakowo) ks. Jan Folta — kapelan Wojska Polskiego, ur. 15.09.1908 r. w Gorliczynie powiat Przeworsk, wyświęcony 9.10.1932 r. we Lwowie. Dokonał on poświęcenia kościoła w Boguchwałach i odprawił pierwsze nabożeństwo w tym kościele dla ludności polskiej. W barokowym zadbanym kościele zaczęto sprawować kult katolicki. Ks. Jan Folta zamieszkał na plebani w Boguchwałach. Do parafii miłakowskiej należało w tym czasie 45 miejscowości, większość z nich była zdewastowana i bardzo słabo zasiedlona. 15 marca 1946 r. ks. Jan Folta został zwolniony z powierzonych mu obowiązków, a jego miejsce zajął ks. Atanazy Ludwik Piątkowski, z zakonu Ojców Bernardynów, ur. 25.08.1908 r. w Wiśniowie Lubelskim, wyświęcony 08.07.1934 r. w Pescia ad Florencia. Ks. Piątkowski zamieszkał na plebanii w Boguchwałach,

⁶ A. Harnoch, *Chronik und Statistik den evangelischen Kirchen in den Provinzen Ost- und Westpreußen*, Neidenburg 1890, s. 179.

⁷ *Morąg — z dziejów miasta i powiatu*, Pojezierze, Olsztyn, s. 81.

⁸ Tamże, s. 82.

która była umeblowana i zadbana, jednak wkrótce przeniósł się do Miłakowa. Następnym duszpasterzem, który zanieszkął w Boguchwałach i zajmował się sprawami duszpasterstwa był wikariusz miłakowski ks. Bolestaw Dionizy Wołyniak ur. 07.10.1910 r. w Gzacharach Zbaraskich wyświęcony 06.06.1937 r. we Lwowie. Dnia 2 grudnia 1947 r. został zwolniony z obowiązków wikariusza parafii miłakowskiej i opuścił Boguchwałę. Jego miejsce zajął ks. Franciszek Beniamin Mączka ur. 02.10.1914 r. w Biedaczowie, wyświęcony 21.06.1942 r. Ks. Mączka po przybyciu do parafii miłakowskiej zamieszkał w Boguchwałach. Pełnił tu obowiązki duszpasterskie od 19 grudnia 1947 r. do 17 sierpnia 1949 r. Założył osobne księgi parafialne dla mającej powstać samodzielnej parafii Boguchwały.

Dnia 5 listopada 1949 r. administratorem nowo utworzonej parafii Boguchwały, wydzielonej z parafii Miłakowo został ks. Eugeniusz Jabłoński. Parafia Miłakowo została podzielona, proboszcz parafii Miłakowo przestał zajmować się placówką w Boguchwałach, która otrzymała samodzielnego proboszcza.

Ks. mgr E. Jabłoński ur. 11.12.1902 r., wyświęcony 19.04.1930 r. pełnił obowiązki proboszcza parafii Boguchwały do października 1956 r. Do nowo utworzonej parafii należały miejscowości⁹: Boguchwały, Brzeźno, Brzydowo, Głędy, Chlubne Dolne i Górne, Pasarek, Litwa, Łumpia, Narzynki, Niklawki, Pojezierce, Ponary, Rojewo, Sobno, Tomalak, Trukajny, Wilnowo, Włodowo, Kalisty.

Od 5 listopada 1956 r. do 25 października 1962 r. administrował parafią ks. Bronisław Zarzecki ur. 20.10.1903 r. w Bohaterach Leśnych, wyświęcony 08.03.1931 r. w Łomży.

Parafia Boguchwały — jako samodzielna placówka została kanonicznie reaktywowana w 1962 r. Dnia 28 października 1962 r. do parafii Boguchwały przybył pierwszy proboszcz, ks. Emilian Wojtach ur. 06.01.1912 r. w Kalinówce Królewskiej, wyświęcony 11.06.1938 r. w Wilnie. Zarządzał parafią do 28 marca 1965 r. Żegnając się określił ją „jako trudną i wymagającą dużo sił i zdrowia”. Jego następcą był ks. Wojciech Kurach ur. 18.10.1927 r. w Lipinach, wyświęcony 31.05.1953 r. w Olsztynie. Opuścił parafię Boguchwałę 25 listopada 1966 r.

Dnia 4 grudnia 1966 r. administrację nad parafią Boguchwały objął ks. Feliks Wiśniewski ur. 07.05.1934 r. w Starych Juchach. Po kilku miesiącach Jego Eminencja Ks. Biskup Józef Drzazga przydzielił mu wikariusza ks. Józefa Adamczyka. Niedługo potem przybył nowy wikariusz ks. Franciszek Lebioda. Ks. F. Wiśniewski opuścił parafię 22 lipca 1971 r. Jego miejsce zajął ks. Tadeusz Graniczka ur. 29.05.1937 r. w Chorzelowie, wyświęcony 09.04.1961 r. w Olsztynie. Ks. Graniczka zarządzał parafią do 28 czerwca 1981 r. Jego Ekscelencja ks. bp dr Józef Glemp ówczesny Ordynariusz Warmiński mianował go proboszczem parafii katedralnej we Fromborku. Jego następcą był ks. Benedykt Siedlewski¹⁰. Od 1 lipca 1998 r. proboszczem parafii Boguchwały jest ks. Zenon Ogórek, ur. 19 grudnia 1955 r. w Gołdapi, wyświęcony 08.06.1980 r. w Olsztynie.

Parafia Boguchwały pod wezwaniem św. Barbary należała do dekanatu Morąg, po podziale diecezji w 1992 r. do Dobrego Miasta, a obecnie należy do dekanatu Świątki.

⁹ Kronika Parafialna — Parafia Boguchwały.

¹⁰ Kronika Parafialna — Parafia Boguchwały.

**GESCHICHTLICHER ABRISSE DES DORFES
UND DER PFARRGEMEINDE BOGUCHWAŁY****ZUSAMMENFASSUNG**

Die Pfarrgemeinde und das Dorf Boguchwały sind in der Bearbeitung von Pfarrer Zenon Ogórek ein klassisches Beispiel einer kurzen und bündigen Darstellung des geschichtlichen Abrisses sowie der Präsentation der uns interessierenden Ortschaft. Solcher Art Artikel bilden wertvolle Beiträge zu erweiterten Studien und Analysen.